

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ЗМІСТ

Лебеза Юлія Олександрівна

*доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник відділу публічно-правових
досліджень, Інституту правотворчості та науково-правових
експертиз*

*Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ORCID ID: 0000-0002-4896-3178

Проблематика забезпечення екологічної безпеки в сучасних умовах набула особливої актуальності у зв'язку з глобалізаційними процесами, інтеграцією України до європейського правового простору та необхідністю імплементації міжнародних екологічних стандартів. Відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3), що зумовлює необхідність формування належного правового механізму охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки як базового елементу системи національної безпеки.

Нормативна база, яка регулює питання екологічної безпеки, залишається фрагментарною та застарілою. Ключовий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплює визначення екологічної безпеки як стану довкілля, за якого попереджується його погіршення та виникнення небезпеки для здоров'я населення [1]. Проте така дефініція має декларативний характер і не враховує сучасних тенденцій правового розвитку, що актуалізує завдання реформування законодавства у цій сфері.

Екологічна безпека в юридичній науці розглядається крізь призму кількох підходів: конституційно-правового, який визначає її як одну з гарантій реалізації права людини на безпечне довкілля (ст. 50 Конституції України) [2]; адміністративно-правового, де вона постає як результат діяльності органів публічної влади щодо забезпечення належного стану довкілля та контролю за дотриманням екологічних стандартів; кримінально-правового, що акцентує увагу на охороні суспільних відносин у сфері довкілля шляхом встановлення відповідальності за екологічні злочини; міжнародно-правового, який

розглядає екологічну безпеку як складову системи глобальної безпеки та предмет міжнародного співробітництва.

З огляду на це, реформування національного законодавства повинне враховувати багатовимірність категорії «екологічна безпека» та забезпечувати її всебічне нормативне закріплення.

Аналіз чинних нормативно-правових актів дає змогу виділити низку ключових проблем: фрагментарність та колізійність правового регулювання. Окремі закони («Про управління відходами», «Про охорону атмосферного повітря», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» тощо) не узгоджені між собою, що ускладнює їх практичне застосування; застарілість законодавчої бази (базовий Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» не відображає сучасних концепцій сталого розвитку, принципів «зеленого» права та запобіжного регулювання); недостатній рівень імплементації норм міжнародного права (попри ратифікацію Орхуської, Базельської, Кіотського протоколу та інших міжнародних угод, їх положення часто не знаходять належного втілення у внутрішньому законодавстві); слабкість механізмів юридичної відповідальності (екологічні правопорушення нерідко залишаються безкарними або караються символічними санкціями, що знижує превентивну функцію права); неналежність дотримання європейських стандартів (зобов'язання України за Угодою про асоціацію з ЄС у сфері довкілля виконуються частково та несистемно).

Реформування законодавства у сфері екологічної безпеки повинне відбуватися на таких засадах: кодифікації екологічного законодавства (необхідне прийняття Екологічного кодексу України, який би об'єднав основні норми та усунув колізії між галузевими законами, де в окремому розділі доцільно визначити поняття, принципи та механізми забезпечення екологічної безпеки); превентивний характер регулювання (правове регулювання повинне орієнтуватися не лише на ліквідацію наслідків екологічних правопорушень, а й на запобігання їх виникненню, що передбачає закріплення правових засад екологічного моніторингу, оцінки ризиків, стратегічної екологічної оцінки та громадського контролю); посилення юридичної відповідальності (у Кримінальному кодексі України доцільно розширити перелік складів злочинів у сфері довкілля, передбачити підвищення розмірів штрафів та застосування компенсаційних механізмів для відшкодування шкоди); гармонізація з правом ЄС (реформування повинне здійснюватися відповідно до Директив ЄС, зокрема у сферах управління відходами, контролю промислових викидів, охорони водних ресурсів та збереження біорізноманіття); інституційне забезпечення (необхідно удосконалити систему державного управління у сфері екологічної

безпеки, зокрема чітко розмежувати повноваження центральних органів виконавчої влади, посилити роль Державної екологічної інспекції та створити умови для розвитку екологічної прокуратури) [3]; концептуальний зміст екологічної безпеки.

Реформування законодавства про екологічну безпеку має ґрунтуватися на принципах системності, превентивності, відповідальності та європейської інтеграції. Концептуальний зміст цього процесу полягає у створенні цілісного правового механізму, здатного забезпечити захист довкілля, реалізацію права людини на безпечне навколишнє середовище та виконання міжнародних зобов'язань України [4].

Впровадження Екологічного кодексу, розширення превентивних заходів, прийняття законодавчого акту про екологічний контроль, посилення юридичної відповідальності, а також гармонізація з європейським правом становлять основні напрями реформ, що дозволить перетворити екологічну безпеку на реальний, а не декларативний інститут правової системи України, що водночас стане вагомим чинником збереження державності та сталого розвитку суспільства.

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL.:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

2. Конституція України. URL.:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Чому реформа державного екологічного контролю серед пріоритетів 2024 року? URL.:<https://mepr.gov.ua/chomu-reforma-derzhavnogo-ekologichnogo-kontrolyu-sered-priorytetiv-2024-roku>

4. Коломоєць Т. О., Колпаков В. К., Легеза Ю. О. Довкілля як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 302.